

7. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / За ред. І. А. Зязюна. – К. : Видавництво «Віпол», 2000. – 636 с.
8. Педагогіка: навч. посіб. / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-е вид., випр. і доп. – Вінниця : «Державна картографічна фабрика», 2007. – 400 с.
9. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 2000. – 416 с.
10. Сериков В. В. Личностно развивающее образование: мифы и реальность / В. В. Сериков // Педагогика. – 2007. – № 10. – С. 3-12.
11. Словник іншомовних слів / Уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
12. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 31-41.
13. Arguris C. Theory in Practice : Increasing Professional Effectiveness / C. Arguris, D. Shon– San Francisco : Jossey-Bass, 1974. – 186 p.
14. Bennett Carson M. A Skinnerian view of human freedom / Carson M. Bennett // Humanist. – 1990. – v.50. No4. – P. 18-20.
15. Buitink J. Research of Teacher Thinking and Implications for Teacher Training / J. Buitink // European Journal of Teacher Education. – 1992. – Vol. 16. – No 3. – P. 195-203.
16. Combs A. Humanism, education and future / A. Combs // Educational Leadership. – 1978. – V. 35. – № 4. – P. 300-314.
17. Hirst P. A. The PGCE Course: Its Objectives and Their Nature / P. A. Hirst // British Journal of Teacher Education. – 1972. – Vol.1.2. – No 1. – P 9-15.
18. Kelchterman G. B. Belgium (Flanders) / G. B. Kelchterman // European Journal of Education. – 1994. – Vol. 17. – No 1/2. – P.53-56.
19. Martindale C. Personality, situation and creativity / C. Martindale // Gloverj. A., Ronning C. R. (eds.) Hand book of creativity. – N.Y. : Plenum. 1989. – P. 211-232.
20. Maslov A. N. Creativity self – actualisierung people. In Anderson H. H. «Creativity and its cultivation» / A. N. Maslov. – Harper, 1980. – 56 p.

РЕФЛЕКСІЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Ірина Андрощук

Кардинальні зміни, що відбуваються в освіті, висувають високі вимоги до особистісних та професійних якостей майбутнього вчителя. У Законі України «Про освіту» зазначається, що «метою освіти в Україні є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її задатків і нахилів, розумових і фізичних здібностей, засвоєння особою національних та європейських цінностей та виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних і готових до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого і культурного потенціалу Українського народу...» [3, с. 6]. Це в свою чергу зумовлює необхідність перегляду вимог до підготовки учителів, які будуть реалізовувати цю мету. Крім високого рівня культури, широкої ерудиції, світогляду, активності, креативності вони мають вміти організувати й здійснювати педагогічну взаємодію на засадах рефлексії.

У процесі педагогічної взаємодії відбувається перебудова рольових відносин педагога й учнів у рівноправні. Проте її реалізація у практичній діяльності відбувається з великими труднощами. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що педагог не знає механізмів суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями на основі діалогу, не завжди розуміє,

що поглиблення змісту спільної діяльності, якість і ефективність освіти досягається не інтенсифікацією заходів, які проводяться, а, перш за все, розвитком творчого характеру спілкування, підвищенням його культури. Тому важливо навчити педагога бути ініціативним учасником педагогічної взаємодії, здійснювати педагогічне співробітництво у всіх його проявах на засадах рефлексивної діяльності. Тому виникає потреба в підготовці майбутніх учителів до педагогічної взаємодії через їх активне включення у взаємодію на етапі навчання у закладах вищої освіти. Зазначимо, що ефективність підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії значною мірою залежить від здатності студента до рефлексії. Це зумовлено, щонайперше, рефлексивним характером педагогічної діяльності. Він виявляється в тому, що вчитель трудового навчання та технологій на всіх етапах педагогічної взаємодії має аналізувати, прогнозувати, реалізовувати та оцінювати свої дії, враховуючи мотиви, рівень навчальних досягнень учнів, їхні потреби та інтереси. Саме педагогічна рефлексія забезпечує своєрідну ідентифікацію вчителя трудового навчання не лише з учасниками навчально-виховного процесу, а й зі змістом, технологіями взаємодії, які він реалізовує.

Метою статті є обґрунтування значення й визначення видів рефлексії, які доцільно використовувати у професійній діяльності майбутнім учителям трудового навчання та технологій, а також характеристика рефлексивних технологій й особливостей їх застосування в процесі їхньої підготовки у закладах вищої освіти.

Професійна рефлексія є важливою умовою підвищення ефективності педагогічної діяльності. Зокрема Б. Вульфів рефлексію розглядає як «співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, що вимагає обрана педагогічна професія та з особливостями власного педагогічного досвіду» [2]. Аналіз наукових досліджень [1; 2; 5] свідчить, що рефлексивність визначають як фундаментальну основу для структурування та формування всіх інших професійно важливих якостей особистості вчителя у системі професійної підготовки. Саме рефлексія передбачає не лише перегляд та осмислення вже здійсненої педагогічної діяльності з метою діагностування її результатів, а й внесення необхідних коректив з метою підвищення її ефективності надалі. Педагогічна рефлексія забезпечує можливість для суб'єктів освітнього процесу уявно побачити навчально-виховний процес з погляду на нього іншого учасника освітнього процесу та внести відповідні корективи. Тобто продуктивність педагогічної взаємодії значною мірою визначається сформованістю у майбутнього вчителя здатності до рефлексії. Відтак, здатність до педагогічної рефлексії, уміння здійснювати самоаналіз педагогічної діяльності та її результатів дає змогу вибирати відповідні стратегії та прийоми впливу на суб'єктів навчально-виховного процесу, тобто ефективно здійснювати педагогічну взаємодію. Налагодження зворотного зв'язку забезпечує конструктивність педагогічної взаємодії, стимулює учителя до самоосвітньої діяльності.

Відповідно до підходу Є. Петрушихіної [4], виокремлюємо два види рефлексивної орієнтації майбутнього вчителя:

- власні дії, тобто рефлексивна орієнтація «на себе»;
- дії вихованців, тобто рефлексивна орієнтація «на учнів».

Перший вид рефлексивної орієнтації «на себе» передбачає дослідження власних дій, реалізується під час лекційних, лабораторних та практичних занять, під час професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії.

З метою самоаналізу результатів своєї діяльності, студентам на заключному етапі заняття можна запропонувати сформулювати різні типи запитань один до одного та перевірити правильність відповіді. Студенти можуть сформулювати такі типи запитань:

- уточнюючі (Чи правильно я зрозумів, що ...? Чи можна сказати, що ...? Чи

можна констатувати, що ...?);

- інтерпретаційні (Чому ... ?, Яка причина ...?);
- оціночні (У чому відмінність ...? У чому сильні та слабкі сторони ...?);
- творчі (А що було б ...? Як зміниться ..., якщо ...?);
- практичні (Як зробити так, щоб ...? Як застосувати в житті ...? Де доцільно використати ...?).

Наприклад, на заключному етапі лекції з дисципліни «Теорія і методика виховної роботи» на тему «Методика організації самовиховання школярів» студентами можуть бути сформульовані такі запитання:

- Чи можна сказати, що процес самовиховання потребує знання людиною самої себе, вміння оцінювати власні позитивні та негативні сторони?
- Чому самовиховання потребує вольових зусиль?
- У чому різниця між самонавіюванням та самопереконаванням?
- А що було б, якби люди не займалися самовихованням?
- Як зробити так, щоб в учня сформувати потребу до самовиховання?

Зазначимо також про доцільність використання технології «Знаю – хочу – дізнаюсь». Ця технологія, як правило, реалізується під час лекційних занять та дає змогу формувати не лише рефлексивні уміння, а й уміння співпрацювати. Студенти мають упродовж усього заняття здійснювати аналіз результатів своєї діяльності та змісту навчального матеріалу, заповнюючи в табл. 1 відповідні графи. Крім того студент чітко усвідомлює основні положення, які він опанував на занятті та ті прогалини в знаннях, які необхідно засвоїти.

Таблиця 1

Самоаналіз результатів навчальної діяльності за технологією «Знаю – хочу – дізнаюсь»

«З» Знаю: 1. 2. ...	«Х» Хочу дізнатися: 1. 2. ...	«Д» Дізнався: 1. 2. ... Залишилося дізнатися 1. 2.
Поняття, які використовували: А. Б. ...	Джерело інформації: – – ..	

Використовуючи цю технологію, необхідно дотримуватися основних етапів роботи. На першому з них студенти заповнюють графу таблиці «Знаю» спочатку індивідуально, а після доцільно в парах. Робота в парах необхідна для узагальнення отриманої інформації, формування уміння аргументувати свою точку зору та вислухати опонента. Зазначимо, що на цьому етапі викладач має уточнювати та узагальнювати позиції студентів, формувати уміння співпрацювати.

Перший етап також спрямований на стимулювання пізнавального інтересу. Тому під час мотивації навчальної діяльності необхідно зацікавити студентів цікавими фактами, емоційним забарвленням викладу або проблемним характером навчального матеріалу. Це спонукатиме студентів до заповнення графи «Хочу дізнатися» та формувати вміння визначати й ставити перед собою дидактичні завдання, які необхідно вирішити у ході заняття.

Другий етап передбачає сприйняття та осмислення лекційного матеріалу. Співставлення базових і нових знань дає змогу студентам заповнити графи «Знаю» та «Дізнався».

Третій етап спрямований на здійснення рефлексії та заповнення граф «Залишилося дізнатися». Для цього принагідними стануть джерела інформації, що їх необхідно опрацювати.

Використання цієї стратегії дає змогу налагодити зворотній зв'язок викладача зі студентами, залучаючи їх до активної співпраці та самоаналізу результатів своєї навчальної діяльності.

Під час підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії доцільно активно використовувати технологію «Бортовий журнал», що сприяє розвитку їхнього критичного мислення, формуванню умінь визначати невідоме у змісті навчального матеріалу; самостійно окреслювати напрями вивчення теми; узагальнювати та систематизувати навчальну інформацію; формулювати запитання; оцінювати та аналізувати навчальний матеріал й визначати своє ставлення до нього; співставляти різні погляди та аргументувати свою позицію.

Упровадження цієї технології передбачає заповнення студентами бланку бортового журналу (за К. Берк «Оцінка якості навчання»), який наведено на рис. 1.

Бортовий журнал	
<div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;">Прізвище, ініціали</div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;">Дата</div>	<div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;">Тема</div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;">Час виконання завдання</div>
<p>Основні поняття теми</p> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 2px;"> </div>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; min-height: 100px; text-align: center;"> <p>Узагальнююча схема</p> </div>
<p>Зв'язки, які встановлено між основними поняттями теми:</p> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div>	
<p>Запитання, які виникли під час вивчення теми:</p> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div>	
<p>Есе</p> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div>	
<p>Пропозиції</p> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div> <div style="border-bottom: 1px solid black; margin-bottom: 5px;"> </div>	

Рис. 1. Бланк «Бортового журналу» (за К. Берком «Оцінка якості навчання»)

Під час проведення практичних та лабораторних занять найбільш дієвою є технологія «До і після» (табл. 2). Особливо активно її можна використовувати при вивченні дисциплін: «Методика трудового навчання», «Теорія і методика виховної роботи», «Педагогічна взаємодія у професійній діяльності».

Таблиця 2

Самоаналіз результатів навчальної діяльності за технологією «До і після»

Результати «До»	Результати «Після»	Що змінилося і чому

Наприклад, виконуючи практичну роботу з методики трудового навчання на тему «Розробка етапу структури уроку актуалізація опорних знань і досвіду учнів», студенти заповнюють у таблиці графу «До», вивчають запропоновану форму організації навчальної діяльності учнів на цьому етапі та методи актуалізації опорних знань і досвіду учнів. Коли графа таблиці була заповнена й обґрунтовано мікроструктуру етапу уроку, студенти ознайомлюються із психолого-педагогічною характеристикою класу, що містить відомості про загальну успішність учнів, якість навчання, рівень сформованості їхніх пізнавальних інтересів. Ознайомившись із психолого-педагогічною характеристикою класу, студенти мають змогу внести корективи щодо форми та методів актуалізації опорних знань і досвіду учнів та заповнити графу таблиці «Після». За результатами виконання практичної роботи аналізуються чинники, які вплинули на зміну думки щодо вибору методів актуалізації опорних знань і досвіду учнів.

Другий вид рефлексивної орієнтації – «на учнів», що передбачає дослідження дій вихованців, реалізується переважно під час педагогічних практик, а також за результатами проведення ділових ігор, які імітують педагогічний процес. Реалізація другого виду рефлексивної орієнтації «на учнів» відбувається на основі досвіду студентів щодо рефлексії, який вони здобули у закладі вищої освіти. Тому, зазвичай, використовуються технології «Знаю – хочу – дізнаюсь», «Бортовий журнал», «До і після» для учнів також.

Однак необхідно мати на увазі, що, враховуючи особливості педагогічної діяльності, учитель трудового навчання та технологій має бути рефлексивно орієнтованим одночасно «на себе» та «на учнів». Саме результати рефлексивної діяльності майбутніх фахівців є основою їхньої самоосвітньої діяльності.

Висновки. Таким чином, рефлексія є важливою складовою професійної діяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Від умінь вчителя здійснювати рефлексію своєї діяльності за результатами аналізу власних дій та дій учнів залежить успішність освітнього процесу загалом. Тому завдання закладів вищої освіти полягає у підготовці майбутніх фахівців здатних до рефлексії та самоосвітньої діяльності за її результатами. Подальші перспективи вбачаємо в дослідженні в технології самоосвітньої діяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій за результатами рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балан Е. Л. Дидактическое взаимодействие преподавателей и студентов как фактор оптимизации процесса обучения: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Балан Елена Леонидовна ; Южноукраинский педагогический ун-т им. К. Д. Ушинского. Одесса, 1994. 173 с.
2. Вульф В. З., Харькин В. Н. Педагогика рефлексии. Москва : ИЧП «Издательство Магистр», 1995. 111 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] /

Верховна Рада України : офіц. веб-портал. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 10.09.2018).

4. Коротчаева Е. В. Педагогические взаимодействия и технологии. Москва : Academia, 2007. 256 с.

5. Легун О. М. Розвиток у педагогів орієнтації на суб'єкт-суб'єктну взаємодію у процесі післядипломної освіти : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.07 – Педагогічна та вікова психологія. Київ, 2005. 20 с.

ВПЛИВ МИСТЕЦЬКИХ ОРІЄНТИРІВ НА СВИТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія Погоріла

Мистецтво – невід'ємна частина культури. Актуальним та пріоритетним питанням сьогодення у світогляді молоді людини, заснованому на впливові мистецьких орієнтирів, є духовне збагачення, засноване на розкріпаченні людського розуму й гармонійному розвитку особистості. Завдяки цьому людина не просто отримує естетичне задоволення, вона вдосконалюється, розвивається, знаходить рівновагу.

Особистісна орієнтація освіти є однією з найвагоміших сучасних проблем. Мистецька освіта спрямовує загальний і художній розвиток особистості на систему педагогічно адаптованих художньо-практичних умінь, навичок, знань, ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду творчої діяльності. Сьогодні як ніколи гостро постає завдання осмислення внутрішнього світу людини, її духовних цінностей, створення нової філософії освіти, відкритої до людини, її прагнень, життєвого досвіду.

Особливої актуальності набуває готовність до самостійної діяльності, уміння креативно мислити і приймати творчі рішення у нестандартних ситуаціях. В умовах сучасних реалій помітний культурний занепад, що відображається в нерозумінні мистецьких орієнтирів студентської молоді. Особливо це відбувається в селах, містах з малою кількістю культурних осередків. Сучасними вченими: І. Зязюном, О. Семашко та ін. висвітлено проблеми визначення сутності мистецтва як форми відтворення дійсності, духовного світу людини та її самовираження. Їх наукові доробки підкреслюють роль саморозвитку в становленні особистості, активізації індивідуально-стильового способу її життєдіяльності.

Культурологічні засади розвитку духовності, проблема актуалізації художнього досвіду як чинника становлення особистості знайшли ґрунтовне відображення у багатьох українських та зарубіжних працях, а саме: О. Жорнової, А. Могильного, О. Шевнюк тощо. Разом з тим питання розвивального потенціалу мистецької діяльності, специфіки та педагогічних умов його реалізації в сучасних умовах функціонування мистецької освіти вивчено недостатньо. У цьому контексті, як вважає Д. Кривавич, методологічне значення для мистецької творчості має передусім гуманітарний стиль мислення, ознаки якого – системність, діалогізм, контекстуальність, нелінійність, евристичність, інноваційність, креативність, рефлексивність [5]. На основі ідей просвітницької доби з'явилися різноманітні концепції і теоретичні розробки, які дають підстави модернізувати зміст фахової підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Серед них відзначимо гуманістичний, культурологічний і компетентнісний підходи, оскільки саме вони сприяють цілісності навчального процесу, уможлиблюючи досягнення гармонії у відносинах між особистістю і сферою буття. Значення доби Просвітництва для всього культурного процесу в світі дуже велике. Вона започаткувала принципи та ідеї, в основу яких покладені ідеї щастя людини. Мета – досягти гармонії в